

บทคัดย่อ

ยุคกลางเป็นช่วงเวลาที่เมืองเกิดขึ้นมากที่สุดในยุโรปและบรรดาเมืองเหล่านั้นได้กลายเป็นฐานของระบบเมืองที่สืบเนื่องมาในปัจจุบัน สภาพความสงบเงียบอันเกิดขึ้นประกอบกับการจัดระเบียบสังคมสมัยใหม่ได้เป็นแรงกระตุ้นให้ตัวเมืองเกิดขึ้นรอบๆ ปราสาท ชุนนาง มหาวิหารของบิชอป หรือการสร้างเมืองใหม่รอบๆ ตลาดซึ่งเป็นสถาบันสังคมอันช่วยให้เกิดกลุ่มพ่อค้า คือชนชั้นกลางของเมืองซึ่งกลายเป็นประชากรส่วนมากของเมือง พ่อค้าได้รวมตัวกับกลุ่มช่างฝีมือต่างๆ สร้างงานให้แก่ชาวเมือง เกิดระบบเศรษฐกิจอันเจริญรุ่งเรือง ความมั่งคั่งของเมืองทำให้ชาวเมืองหันไปสนใจเรื่องสังคมและวัฒนธรรม ชาวเมืองพยายามดิ้นรนให้สามารถปกครองตนเอง มีอิสระเสรี ตั้งเทศบาลและศาลปกครองตนเองขึ้นมา ประกอบกับช่วยเหลือคนยากจนหรือทำสให้เป็นที่อิสระจากการกดขี่ของเจ้าขุนมูลนาย โดยให้มาฝึกงานภายในเมือง เมืองยังเป็นศูนย์รวมของศิลปวัฒนธรรมต่างๆ อีกมาก เช่น เป็นแหล่งประดิษฐ์งานฝีมือ หัตถกรรม ศิลปกรรม งานเขียน งานออกแบบ และสถาปัตยกรรม รวมทั้งเป็นต้นกำเนิดของมหาวิทยาลัยด้วย ชีวิตชาวเมืองฝรั่งในยุคกลางจึงจัดเป็นช่วงเวลาอันสมบูรณ์แบบที่สุด คือ มีความสุขความมั่งคั่ง ความปลอดภัย และใช้ชีวิตได้อย่างอิสระ

Abstract

During the Middle Ages, cities and towns flourished in Europe and most of which had become the foundation of the present urban system. Tranquil atmosphere and new social transformation had accelerated the rise of cities around castler, noblemen, cathedrals of bishops, or new towns just built around the market centers where the majority of the newly created middle-class, the merchant clustered.

Together with the craft-guilds, the merchant created various jobs for the citizens. The prosperity of the city turned the townspeople to new interest in society and culture. They sought toward autonomy by establishing the municipal system and to formulate law. They also freed the poor and the peasants from the feudal lords by persuading them to be apprentice in towns. Eventually, the city had become the center of diverse cultural activities such as handicraft, art-work design and architectural centers including seat of learning. Medieval urban life of the European fulfilled with happiness, wealth, safety and freedom.

ชีวิตชาวเมืองฝรั่งในยุคกลาง

European Urban Life in the Middle Ages

ฉัตรชัย พงศ์ประยูร

คำนำ

ในบรรดาอารยธรรมต่างๆ ที่มนุษย์ได้สร้างขึ้น คิดค้นประดิษฐ์ขึ้นมาในสมัยโบราณตั้งแต่รู้จักใช้ไฟ ล้อเลื่อน การเกษตร การขีดเขียนหรือภาษา ตลอดจนการอยู่รวมกันเป็นกลุ่มก้อนเป็นชุมชนนั้น ไม่มีอะไรที่น่าสนใจมากไปกว่าการสร้างบ้านแปลงเมือง อารยธรรมแบบเมืองได้รับการพักผ่อน ทนถนอมและได้แพร่กระจายไปจากแหล่งที่เกิดทั่วไปบนผิวโลก ความเป็นอยู่แบบเมืองจึงเป็นวิถีชีวิตที่น่าสนใจศึกษา เพราะเป็นที่ประจักษ์ชัดว่า ความเป็นเมืองในปัจจุบันมีรากฐานมาจากอดีตอันแสนยาวนาน จุดประสงค์ของบทความนี้จึงต้องการมองย้อนไปในอดีตคือช่วงยุคกลาง อันถือว่าเป็นยุคที่ตัวเมืองเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากในยุโรป และได้กลายเป็นรากฐานของระบบเมืองในสมัยต่อมา เป็นกระจกเงาส่องให้เราเห็นอารยธรรมแบบเมืองของชาวยุโรปสมัยนั้นได้อย่างชัดเจน เพื่อว่าจะได้ย้อนดูระบบเมืองและวิถีชีวิตแบบเมืองของเราเองเป็นตัวอย่าง

สมัยกลางหรือยุคกลาง

ยุคกลางเริ่มต้นเมื่ออาณาจักรโรมันสลายตัวใน พ.ศ. 1019 หลังจากที่ถูกรุกรานโดยชนชาติกรูมได้โดยการปล้นและเผาเมืองได้สำเร็จจนทำให้อาณาจักรโรมันค่อยๆ เสื่อมลงในที่สุด และสิ้นสุดยุคเมื่อชาวยุโรปเริ่มสำรวจโลกใหม่โดยเฉพาะเมื่อโคลัมบัสค้นพบโลกใหม่ในปี พ.ศ. 2035

ตามทัศนะของผู้เขียน สมัยกลางเป็นยุคที่น่าตื่นเต้น สนุกสนาน และสุขสันต์ที่สุด เพราะเป็นสัญลักษณ์ของอควินที่สวมเกราะอันวาวมัน สมัยสงครามครูเสด กษัตริย์ชาร์ลมาญผู้โด่งดัง ปราสาทอันเต็มไปด้วยหอคอยเหยียดฟ้า และปิดท้ายด้วยโรคห่า (black death) ล้วนแล้วแต่เป็นภาพลักษณ์อันผูกติดและเกิดกับยุคกลางทั้งสิ้น จึงจัดเป็นยุคที่มีสีสันงดงามสมัยหนึ่งในประวัติศาสตร์โลก เป็นสมัยซึ่งแตกต่างจากของเราเอง แต่ก็น่าจะนำบางสิ่งบางอย่างมาเป็นบทเรียนได้โดยเฉพาะชีวิตแบบเมือง

สังคมเมืองในยุคกลาง

ยุคกลางเป็นช่วงเวลาซึ่งทวีปยุโรปส่วนใหญ่ได้เริ่มเปลี่ยนวิถีชีวิตจากการมีวิถีชีวิตแบบชาวชนบทมาเป็นแบบชาวเมือง เป็นเวลาซึ่งมีจำนวนเมืองเกิดขึ้นมากที่สุดทั้งในแง่จำนวนและประชากรเมือง สังคมเมืองเหล่านี้ต่อมาได้กลายเป็นฐานของเมืองในยุโรปซึ่งเจริญต่อไปในสมัยเริ่มต้นการฟื้นฟูศิลปวิทยาและสมัยปฏิวัติอุตสาหกรรม (Dickinson, 1959) ความจริงวัฒนธรรมความเป็นอยู่แบบเมืองเคยมีมาสองครั้ง

ในอดีตคือสมัยอารยธรรมกรีก ซึ่งเริ่มในดินแดนรอบๆ ทะเลอีเจียนอันเป็นที่ตั้งของนครรัฐ (city state) รวมทั้งเมืองที่ชาวกรีกไปสร้างเป็นนิคมรอบๆ ทะเลเมดิเตอร์เรเนียนอีกด้วย ต่อมาอารยธรรมโรมันได้ขยายเมืองเพิ่มจากเดิมข้ามภูเขาแอลป์ไปทางเหนือของยุโรปหลังจากนั้นยุโรปเข้าสู่ยุคมืด อาณาจักรโรมันสลาย มีผลกระทบต่อชีวิตและความเป็นอยู่แบบเมือง ยุโรปเข้าสู่ยุคชนเซาชีวิตแบบเมืองสูญหายไปราวห้าร้อยปีเศษ ก่อนที่จะเข้าสู่ยุคกลาง

ก้าวสำคัญของการฟื้นฟูชีวิตความเป็นอยู่แบบเมืองได้เริ่มต้นขึ้นใหม่ในแถบตอนเหนือของอิตาลี ฝรั่งเศส ส่วนที่เรียกว่าแคว้นแพลนเดอร์หรือ Low Countries (คือเนเธอร์แลนด์และเบลเยียม) เยอรมนีและแผ่ไปทางตะวันออกถึงตอนกลางของรัสเซีย ส่วนทางเหนือเมืองได้เกิดขึ้นในทางตอนใต้ของกลุ่มประเทศสแกนดิเนเวีย

ลักษณะสังคมเมืองอันโดดเด่นของยุคนี้คือความหลากหลายและความมีสีสันอันน่าพิศวงเหมือนสังคมในเทพนิยาย ตัวเมืองประกอบด้วยปราสาท ป้อมปราการ หอคอย คูเมือง และกำแพงล้อมรอบบริเวณตัวเมือง ภายในเมืองมีมหาวิหารหรือโบสถ์เป็นสัญลักษณ์อันโดดเด่นของเมือง ศาลากลางอันใหญ่โต รองจากมหาวิหารโกธิคโบสถ์มีที่โล่งมักใช้เป็นแหล่งพบปะของชาวเมืองและเป็นตลาดไปในตัว ชาวเมืองประกอบด้วยกษัตริย์และขุนนาง ตลอดจนข้าราชการ พระตั้งแต่บิชอปลงไปจนถึงพระธรรมดา อัศวินและกองทหาร กลุ่มพ่อค้า และช่างฝีมือ ตลอดจนอิสรชนและขานาที่อยู่นอกกำแพงเมือง และเหตุการณ์ที่คู่กับยุคกลางคือคู่แข่ง การชิงดีชิงเด่น ตลอดจนสงครามซึ่งเกือบจะเป็นสัญลักษณ์ของยุคนี้ (Harpur, 1995) โดยสรุปยุคกลางจึงเป็นช่วงที่ความเป็นอยู่แบบเมืองเจริญ สภาพสังคม เศรษฐกิจและการเมืองอยู่ในระยะที่ก้าวไปสู่ความเป็นสมัยใหม่อย่างชนิดที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน

ต้นกำเนิดและการกระจายของเมือง

เหตุการณ์ในยุโรปหลังพุทธศตวรรษที่ 16 ไปแล้วเป็นยุคแห่งความสงบหลังจากการปล้นสดมภ์ของพวกนอร์แมนจากแถบสแกนดิเนเวียผ่านพ้นไป ความมั่นคงทางการเมืองจึงเกิดขึ้น และนำไปสู่การเพิ่มประชากรซึ่งส่งผลให้ชีวิตแบบเมืองฟื้นตัวขึ้นมาใหม่ โดยเฉพาะเมืองซึ่งเคยรุ่งเรืองมากจนในสมัยโรมันได้รับการฟื้นฟูตัวก่อน เช่น เมืองโคโลญในตอนกลางของเยอรมนี และเมืองฟลอเรนซ์ทางตอนเหนือของอิตาลี พร้อมกันนี้ก็เกิดเมืองใหม่ขึ้นมาอีกมาก ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ตามเส้นทางการค้าซึ่งได้เกิดขยายตัวอย่างมากเช่นกัน การเพิ่มการค้า ทำให้ยุโรปเกิดความมั่งคั่งนำไปสู่การผลิตสินค้า เท่ากับว่าได้กระตุ้นระบบเศรษฐกิจให้เจริญขึ้น เมืองต่างๆ ทางตอนเหนือของอิตาลีซึ่งมีเวนิสเป็นผู้นำได้ทำการค้าทางทะเลกับชาวมุสลิมในแถบตะวันออกกลาง (Pirenne, 1956)

ความมั่นคงของสังคมและการเมืองกระตุ้นให้เกิดการค้า พ่อค้าที่มั่งคั่งเปิดร้านรวงและคลังสินค้าในเมือง ความต้องการสินค้าและการเพิ่มความมั่งคั่งทำให้แหล่งตั้งถิ่นฐานเก่ามีชีวิตชีวาขึ้น และที่เกิดขึ้นใหม่ก็มีเป็นจำนวนมาก โอกาสที่จะมีงานทำ ได้ดึงดูดให้ขานาจากชนบทเข้าเมืองมาประกอบอาชีพใหม่อย่างอิสระ เมืองใหม่มักเกิดขึ้นตรงทำเลที่เหมาะสมต่อการค้าตามริมฝั่งแม่น้ำ จุดที่แม่น้ำตัดกัน

ชายฝั่งทะเล หรือทางสองแพร่ง หรือหุบเขา ที่ราบ และเนินเขา บางเมืองเกิดจากการพื้นตัวของเมืองสมัยโรมัน และบ้างก็เกิดจากการขยายตัวของปราสาท วัดหรือโบสถ์ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของบรรพบุรุษต่าง ๆ หรือแหล่งแสงบุญต่าง ๆ บริเวณซึ่งไม่เคยมีเมืองปรากฏมาก่อนคือเลยแม่น้ำไรน์ไปทางตะวันออกก็เกิดเมืองขึ้นมามากในสมัยกลาง เนื่องจากการค้าทางไกลได้รับการฟื้นฟูขึ้นมาอีกครั้ง กลุ่มพ่อค้าเองก็มีจำนวนมากขึ้น ได้มีสมาคมช่าง (guild) เกิดขึ้นมากมาย เช่น ช่างทอผ้า ย้อมผ้า ตีเหล็ก ช่างไม้ ช่างแกะสลัก และช่างฝีมืออื่น ๆ ประกอบกับทางยุโรปตอนเหนือได้เกิดกลุ่มสันนิบาตฮันซีติก (Hanseatic league) รวมกลุ่มกันทำมาค้าขายจึงเกิดเมืองท่าขึ้นหลายแห่งทำการค้ากับเมืองที่อยู่ตามชายฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียนตอนเหนือ จุดรวมของพ่อค้ามีความปลอดภัยจึงได้สร้างเมืองขึ้นมา และเป็นเมืองที่ได้รับสิทธิปกครองตนเอง

ในเชิงทฤษฎีมีผู้ตั้งสมมติฐานเกี่ยวกับต้นกำเนิดของเมืองไว้มาก แต่ที่น่าสนใจคือของเอนเนน (Carter, 1983) ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

ทฤษฎีการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มพ่อค้าวานิช กล่าวว่าเมืองเติบโตตรงเส้นทางการค้าแดนไกล เมื่อพวกพ่อค้าเริ่มตั้งถิ่นฐานตามเส้นทางการค้า

ทฤษฎีการค้า ซึ่งเป็นการตลาดระดับท้องถิ่น เพื่อบริการแก่บริเวณที่อยู่รอบ ๆ แทนที่จะพึ่งพาการค้าระยะไกล การติดต่อตลาดก็เป็นของง่ายกว่าการออกรอนแรมไปขายของในแดนไกล

ทฤษฎีช่างฝีมือ การแบ่งแยกแรงงานระหว่างเกษตรกรและช่างฝีมือหัตถกรรมทำให้เกิดกลุ่มฝีมือแรงงาน ซึ่งสัมพันธ์กับการสร้างเมือง ทฤษฎีนี้จึงเป็นการผลิตมากกว่าตลาดหรือการค้า

ทฤษฎีสมาพันธ์หรือสันนิบาต คือการรวมตัวของกลุ่มสมาพันธ์ช่างฝีมือ และสันนิบาตฮันซีติก ซึ่งมีความสามารถในการรวมตัวกันทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ โดยยึดเอาผลประโยชน์ของชุมชนเป็นหลัก จนได้รับอภิสิทธิ์และเสรีภาพต่าง ๆ

ทฤษฎีค่ายทหาร สืบเนื่องมาจากเมืองเดิมของทหารโรมัน จุดป้องกันภัยเดิมรอบค่ายทหารกลายเป็นจุดนิวเคลียสใหม่ ที่รวมผู้คนในสมัยกลางจนมีขนาดใหญ่กลายเป็นตัวเมือง

ทฤษฎีด้านศาสนา คล้ายกับทฤษฎีค่ายทหาร ทางศาสนาให้ความคุ้มครองประชาชนในแง่หน้าที่สิทธิ และความปลอดภัย ผลก็คือประชาชนจะมารวมกันอยู่รอบ ๆ โบสถ์หรือวิหาร

ทฤษฎีหมู่บ้านอิสระ คือเมืองพัฒนาโดยตรงมาจากหมู่บ้าน ซึ่งหมายความว่าหมู่บ้านต้องมีอำนาจปกครองตนเอง การเปลี่ยนแปลงจึงจะเกิดขึ้นได้โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมอันเหมาะสม

ทฤษฎีโรมัน ทฤษฎีนี้เชื่อว่าเมืองในยุคกลางได้สืบเนื่องมาจากเมืองสมัยอาณาจักรโรมันโดยไม่ขาดช่วง

อย่างไรก็ตาม สมมติฐานที่น่าจะถูกต้องคือจำนวนประชากรและอาชีพของเมืองต้องหลากหลายพอสมควร แต่การเกษตรไม่ใช่อาชีพของชาวเมือง และความปลอดภัยทางสังคมก็จะช่วยให้เมืองเติบโตไปได้อย่างไม่หยุดชะงัก

ขนาดและจำนวนเมือง

โดยทั่วไปเมืองในสมัยกลางมีขนาดเล็กเมื่อเปรียบเทียบกับเมืองในสมัยปัจจุบัน ทั้งนี้เพื่อความสะดวกปลอดภัยร่วมกันของตัวเมือง แต่จำนวนเมืองมีมากด้วยกัน กระจายกันอยู่ทั่วไปในยุโรป เมืองเล็ก ๆ จะรายรอบด้วยหมู่บ้านและมีความสัมพันธ์กันเป็นอย่างดีในแง่ของการอยู่รอดและเศรษฐกิจ คือเมืองจะกระจายกันอยู่ตามสภาพภูมิประเทศที่กล่าวมาแล้ว แต่อยู่ห่างกันในช่วงที่เดินติดต่อถึงกันภายในวันเดียวจากจุดไกลสุดถึงตลาดภายในเมืองเนื่องจากต้องอาศัยการเดินทางเท้าเป็นส่วนใหญ่ เมืองส่วนใหญ่มีขนาดไม่กี่พันคน ไปจนถึงสี่หมื่นคน ที่มีขนาดเกิน 100,000 คนมีน้อย เช่น ปารีส มิลาน ฟลอเรนซ์ และ เวนิส

ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 17-19 เมืองเกิดขึ้นมากที่สุด แม้ว่าจะมีขนาดเล็กเมื่อเปรียบเทียบกับเมืองในสมัยปัจจุบัน เมืองในฝรั่งเศสมากกว่าครึ่งหนึ่งเริ่มจากหมู่บ้าน ปราสาทและวัดได้กลายเป็นเมืองขนาดเล็ก (bourg) และค่อย ๆ ได้รับความฐานะเป็นเมืองโดยสมบูรณ์ เมื่อได้รับกฎบัตรหรือตราตั้ง (charter) มีสิทธิปกครองตนเองและยกเว้นจากการเก็บภาษีแบบสวามิภักดิ์ กฎบัตรให้ความมั่นใจกับผู้ตั้งถิ่นฐานทุกคนในเรื่องบ้านอาศัย และแปลงที่ทำกินในราคาเช่าที่ตายตัวและต้องอาศัยเกิน 1 ปี 1 วันถึงจะเป็นอิสระ ผู้ตั้งถิ่นฐานได้รับการปลดปล่อยจากภาระการเกษตร การทหารและแรงงานเกณฑ์ ทั้งยังไม่ถูกนำไปขึ้นศาลนอกเมือง แต่จะรับคำพิพากษาในเมืองด้วยวิธีการศาลอันยุติธรรม การปรับและการลงโทษเด่นชัดตายตัว ต่อมากฎบัตรทำนองนี้ได้แพร่ไปทั่ว

ในอังกฤษมีการให้กฎบัตรตัวเมืองในสมัยเดียวกับเมืองฝรั่งเศส แต่เมืองที่ตั้งขึ้นใหม่มักอยู่ตามชายแดนแคว้นเวลส์ สกอตแลนด์และไอร์แลนด์ (Dickinson, 1959) ส่วนทางตะวันออกเฉียงใต้เมืองพัฒนาช้ามากทั้งนี้เนื่องมาจากความปลอดภัย เนื่องจากเป็นที่ราบหาจุดสร้างปราสาทไม่ได้

ส่วนในเยอรมนีแม้ว่าเมืองจะเกิดขึ้นช้ากว่าในฝรั่งเศสและอังกฤษ แต่เกิดจากผู้มีอำนาจซึ่งมีบทบาทในการสร้างเมืองใหม่ และฟื้นฟูเมืองเก่าที่มีมาแต่สมัยโรมัน เช่นเมืองโคโลญ เมืองไฟรบวร์ค ได้กลายเป็นศูนย์กลางตลาดจากการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มเมเคเตอร์เรส ใน พ.ศ. 1663 ได้กลายเป็นแม่แบบของเมืองทางใต้ของเมืองเยอรมนี ส่วนเมืองลูเบก (พ.ศ. 1702) เป็นตัวอย่างของเมืองกลุ่มสันนิบาตอันซิดิก ต่อมาขุมชนชาวเยอรมันได้ข้ามแม่น้ำเอลเบ้ไปตั้งถิ่นฐานทางตะวันออก ทำให้เมืองใหม่เกิดในดินแดนวัฒนธรรมพวกสลาฟ ทางตะวันออกของแม่น้ำเอลเบ้และชาร์ล คือชายแดนตั้งแต่แถบบอลติก ลงไปทางใต้ถึงทะเลดำ จัดเป็นภูมิภาคที่ได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมยุโรปตะวันตกและไบแซนไทน์เข้ามา ต่อมาได้ติดต่อกับชายกับกลุ่มเยอรมันในฐานะที่เป็นขุมชนอิสระปกครองตนเองของกลุ่มพ่อค้าและช่างฝีมือต่าง ๆ ในที่สุดวัฒนธรรมและความเป็นอยู่แบบเมืองก็ค่อย ๆ เกิดขึ้น ในบริเวณนี้ต่างก็ได้รับอิทธิพลของศาสนาคริสต์เหมือนกันหมด โดยที่มีการสร้างที่พำนักของบิชอปในโปแลนด์ โปฮันเนียและฮังการี

ในยุโรปตอนเหนือแถบสแกนดิเนเวียก็เกิดเมืองขึ้นตามชายฝั่งทะเลบอลติกจากการมีท่าเรือคอยรับขนสัตว์ หนังสัตว์และการจับปลาเฮอริงตามชายฝั่งทะเลเหนือของนอร์เวย์ ในตอนกลางของสวีเดนมีการตั้งวัดสำหรับบิชอปและเป็นศูนย์กลางการค้า จากการค้าและงานฝีมือโดยเฉพาะงานถลุงเหล็ก

ทำให้เป็นจุดดึงดูดมีพวกเยอรมันเข้ามาตั้งถิ่นฐาน มีเมืองลุนด์อันเป็นที่ประทับของบิชอป ต่อมามีการสร้างป้อมและปราสาทขึ้นมาตามชายฝั่งมีท่าเรือจับปลา โดยติดต่อค้าขายกับกลุ่มสันนิบาตอันซีติก

ดึกคินสันประมาณว่ายุโรปสมัยกลางมีระดับความเป็นเมืองอยู่ระหว่างร้อยละ 10-15 ทั้งนี้เพราะระหว่าง พ.ศ. 1100-1880 ประชากรในยุโรปได้เพิ่มขึ้นเป็น 2-3 เท่าตัว เป็น 12 ล้านคนซึ่งจัดเป็นความสำคัญอันยิ่งใหญ่ของมนุษยชาติ และสำคัญมากกว่าการเพิ่มประชากรจาก 15 ล้าน เป็น 64 ล้านในช่วง พ.ศ. 2230-2440 (Dickinson, 1959) ระบบโครงข่ายของเมืองในยุโรปจึงสมบูรณ์มาตั้งแต่ปลายยุคกลาง และเป็นโครงข่ายของเมืองที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน แม้ว่าการเติบโตของเมืองได้หยุดชะงักหลังจากเกิดโรคห่าใน พ.ศ. 1891 ทำให้ยุโรปสูญเสียประชากรไปเป็นจำนวนมาก โดยต้องใช้เวลาอีกร้อยกว่าปีถึงจะมีจำนวนประชากรเท่าเดิม และหลังจากนั้นอีก 300 ปี เป็นยุคแห่งความสงบเงียบ มีเมืองใหม่เกิดขึ้นน้อยมาก และมีผลกระทบต่อขนาดและโครงสร้างของเมืองน้อยมาก

ลักษณะโครงสร้างทางกายภาพของเมือง

ในแง่โครงสร้างทางกายภาพของเมือง ลักษณะอันโดดเด่นคือ ตัวปราสาท จัดเป็นศูนย์กลางเมือง พร้อมด้วยป้อมปราการ หอคอย กำแพงเมือง ประตูเมืองและคูเมือง มหาวิหารหรือโบสถ์ขนาดต่าง ๆ ซึ่งส่วนมากมีสถาปัตยกรรมเป็นของตนเองพร้อมด้วยยอดสูงเสียดฟ้า ศาลากลาง หรือศาลาว่าการเทศบาล ซึ่งก็สร้างอย่างสวยงาม จะเป็นรองก็จากมหาวิหารเท่านั้น และโรงช่างฝีมือ รอบ ๆ มหาวิหารจะเป็นที่โล่งกว้าง อันสามารถทำให้ผู้พบเห็นเกิดความรู้สึกว่างเปล่า เป็นความลับหรือความจุนงง หรือเป็นที่เปิดกว้างมีสรวงสวรรค์ ตัววิหารเต็มไปด้วยลวดลายแกะสลักเต็มไปหมด ชวนให้ผู้พบเห็นเข้าพิจารณาอย่างใกล้ชิด ที่โล่งรอบโบสถ์หรือโถงโบสถ์มีรูปร่างทุกแบบตั้งแต่สี่เหลี่ยม รูปไข่ สามเหลี่ยม หรือไม่เป็นรูปอะไรเลย เนื่องจากขึ้นอยู่กับการใช้พื้นที่ของอาคารรอบ ๆ แต่ต้องมีขนาดใหญ่พอเป็นที่พบปะของชาวเมือง เพื่อทำพิธีกรรมทางศาสนา และเป็นเวทีแสดงงานของสมาคมช่างฝีมือต่าง ๆ

จากศูนย์กลางเมือง ถนนหลายสายจะนำไปสู่ประตูเมืองและนอกกำแพงในที่สุดถนนจะเป็นทางเดินทาง แดมคดเคี้ยวไปตามลักษณะภูมิประเทศและเป็นทางตันก็มี หักเป็นมุมฉากก็มี เนื่องจากยังเป็นสมัยก่อนใช้พาหนะล้อเลื่อนหรือปืนใหญ่อยู่ ถนนสายสำคัญจะปูด้วยหินสักระยะเป็นก้อน ๆ ดังเช่นที่ปูตามถนนบางสายของปารีส ฟรอนซ์ ลูเบก เป็นต้น ถนนเหล่านี้จะนำสู่ประตูเมืองซึ่งมีขนาดต่าง ๆ กัน และเลยพ้นเขตเมืองออกสู่นอกอันเป็นไร่นา ในขณะที่มหาวิหารหรือโบสถ์ เป็นจุดเริ่มต้นและการกลับมาของการเดินทาง ประตูเมืองกลับเป็นแหล่งพบปะกันของสองโลกคือตัวเมืองและชนบท ชาวเมืองและชาวชนบท (คนในเมืองและคนนอกเมือง) ประตูใหญ่จะเปิดต้อนรับทักทายพ่อค้า ผู้แสวงบุญ คนรอนแรม เป็นด่านตรวจคนเข้าเมือง โถงประตูจะเป็นที่ตั้งของร้านรวง ที่พักคนเดินทาง และสถานประกอบการของช่างฝีมือทั้งหลาย ประตูจึงเป็นย่านเศรษฐกิจของเมือง เนื่องจากมีประตูหลายแห่ง การจราจรระหว่างประตูช่วยให้เกิดการกระจายตัวของผู้คนและกิจกรรม ประตูเมืองทำให้ผู้คนภายในเมืองมีความปลอดภัยร่วมกัน รู้จักเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดยเฉพาะในยามค่ำคืน เวลาสะพานข้ามคูเมืองถูกชัก

ออกและประตูเมืองถูกปิดลง เลยประตูหรือนอกกำแพงเป็นชนบทเป็นที่เดินเล่นพักผ่อนสูดอากาศบริสุทธิ์นอกเมืองโดยเฉพาะในหน้าร้อน

กำแพงเมืองยุคกลางมีลักษณะทั้งสูงและหนาเพื่อไว้ป้องกันข้าศึกในสมัยที่มีแต่หน้าไม้คันธนูเป็นอาวุธ และใช้ม้าเป็นทหาร ยังไม่มีการใช้ปืนใหญ่จึงเป็นเครื่องกำบังที่ปลอดภัยแก่ชาวเมือง (burgher) กำแพงเมืองจะมีรูปร่างต่างๆ กัน ตั้งแต่รูปสี่เหลี่ยม รูปวงกลม รูปดาวแฉกต่างๆ ตลอดจนรูปเรขาคณิตอื่นๆ ด้วยเหตุนี้เองสัณฐาน (morphology) ของเมืองจึงเป็นไปตามลักษณะดังกล่าวด้วย เมืองมีรูปร่างแบบตารางหมากรุก (grid) มีมากที่สุด รูปวงกลมรองลงมาและรูปดาว รูปเหลี่ยมขนาดต่างๆ แต่รูปทรงกลมจัดเป็นแบบที่มีประสิทธิภาพที่สุดทั้งในแง่เศรษฐกิจและการป้องกันเมื่อคำนึงถึงตัวปราสาทหรือมหาวิหารอันตั้งอยู่ใจกลางเมือง

รูปร่างของเมืองโดยทั่วไปได้พัฒนามาจากโครงสร้างของหมู่บ้านเดิม ซึ่งอาจเป็นรูปยาวไปตามสองฟากถนน หรือไม่ก็เป็นถนนติดกันสองสายเกิดสี่แยกขึ้นมา (ตารางหมากรุก) บ้างก็เกิดขึ้นรอบๆ ที่โล่งสี่เหลี่ยม หรือเป็นหมู่บ้านกระจายตัวอยู่รอบๆ เนินกลมๆ รูปแบบทั้งสี่ก็กลายเป็นโครงสร้างของเมืองเมื่อหมู่บ้านเหล่านั้นได้เจริญเติบโตและขยายตัว ถ้าเป็นตัวเมืองที่เติบโตมาจากเมืองเก่าโรมัน จะมีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า แต่ก็อาจดัดแปลงบ้าง เพราะได้สร้างมหาวิหารหรือวัดขึ้นภายหลัง ขนาดของบล็อกก็จะเปลี่ยนไป เมืองที่มีปราสาทเป็นศูนย์กลางจะปรับตัวเข้ากับภูมิประเทศ จึงเปลี่ยนแปลงเข้ามาจนถึงรักษารูปแบบเดิมไว้ได้

เมืองเป็นจำนวนมากได้รับการวางแผนอย่างรัดกุมก่อนมีการตั้งนิคม ส่วนมากนิยมแบบสี่เหลี่ยมตารางหมากรุก โดยใจกลางเมืองเป็นศูนย์กลางชุมชน เป็นตลาด เป็นที่สาธารณะตอนเริ่มยุคกลางใหม่ๆ นิยมการวางแผนแบบเรขาคณิต เช่นสี่เหลี่ยมผืนผ้า และแบ่งแยกออกไปได้ เช่น เมืองเซนต์ กอล และเมืองคลูนี แต่เนื่องจากตัวเมืองแต่ละเมืองมีสภาพการณ์ต่างกัน จึงทำให้แต่ละเมืองพัฒนาไปอย่างอิสระ ต่อมาเมื่อตัวเมืองเจริญเติบโตก็จะมีการขยายกำแพงเมืองออกไปเป็นละลอก พร้อมกับการวางแผนการใช้ที่ดินเป็นระเบียบขึ้นกว่าเดิม โดยทั่วไปตัวเมืองจะขยายแผ่กว้างออกไปจากใจกลางคือที่ตัวของมหาวิหารปราสาทหรือศาลาว่าการไม่เกินรัศมีครึ่งไมล์ สถาบันต่างๆ เพื่อนฝูง ญาติ ผู้เกี่ยวข้องต่างเป็นเพื่อนบ้านใกล้ชิดกันภายในรัศมีเดินเท้า จึงพบปะกันบ่อย การใช้ที่ดินส่วนใหญ่จึงเป็นแบบผสมปนเปกันไป ส่วนการขยายตัวของเมืองขึ้นอยู่กับว่ามีน้ำก็อกใช้มากพอเพียงใด การผลิตอาหารในท้องถิ่น กฎระเบียบของเทศบาล หรือข้อห้ามของสมาคมช่างฝีมือมิให้คนต่างถิ่นเข้ามาตั้งถิ่นฐานโดยปราศจากการควบคุม

การวางผังเมือง นอกจากตัวเมืองสมัยกลางจะมีรูปร่างตามประวัติความเป็นมาและสภาพภูมิศาสตร์แล้ว เมืองที่เกิดขึ้นใหม่ยังคงอยู่ภายใต้แผนการพัฒนามากด้วย นั่นคือ การสร้างเมืองใหม่หรือขยายเมืองเก่าตามแผนที่กำหนดไว้ล่วงหน้า จัดเป็นความก้าวหน้าของสังคมยุคกลาง เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่ของชาวเมืองคือพ่อค้าเป็นกลุ่มที่มั่งคั่ง เด็ดเดี่ยว มีความสามัคคี มีอิสระเสรีที่จะทำกันได้ตามใจ จากการประชุมตกลงกัน ดังเช่นการเปลี่ยนแนวป้องกันข้าศึกที่ทำด้วยไม้ (palisade)

เป็นแนวป้องกันทำด้วยหินมั่นคงขึ้นกว่าเดิม การตัดถนนและแบ่งซอยบล็อกพื้นที่เมืองออกเป็นรูปเรขาคณิตต่าง ๆ ทำให้สัณฐานของเมืองเต็มไปด้วยความหลากหลายไม่เป็นภาพที่จำเจ ในขณะที่เดียวกันก็สนองตอบต่อการใช้ที่ดินสมัยนั้นด้วย เมืองจึงได้รับการวางแผนอย่างละเอียดก่อนที่จะเกิดการตั้งถิ่นฐานหรือสร้างเมืองขึ้น ส่วนมากเป็นรูปสี่เหลี่ยมตารางหมากรุก ใจกลางเมืองเป็นตลาดและที่สาธารณะ อันเป็นจุดรวมของชาวเมือง ตัวอย่างตัวเมืองเวนิสได้รับการออกแบบอย่างสวยงามยังมีอีกมากเช่น เมืองฟลอเรนซ์ ซึ่งพ่อค้าตระกูลเมดิชีได้ทำการตกแต่งวางผังเมืองอย่างวิจิตรตระการตา เมืองเดลี เมืองอัลด์มาร์ในฮอลันดามีผังเมืองที่สวยงาม แม้กระทั่งประตูหน้าต่างบ้านก็เป็นระเบียบเหมือนกันหมดแลดูสะอาดตาเมืองในยุคกลางโดยทั่วไปแล้วจึงเป็นอยู่อารยธรรมของเมืองในสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาซึ่งสืบทอดจากสมัยกลางโดยตรง และยังเป็นแนวความคิดให้เกิดการพัฒนาเมืองในสมัยพุทธศตวรรษที่ 25 ด้วย

ในแง่สุนทรียภาพตัวเมืองในสมัยกลางจึงดูประหนึ่งพรมทอ (tapisstry) ที่ใช้ประดับตามฝาผนังปราสาทนั่นเอง ทำทาสายตาให้พิจารณาคล้ายอย่างใกล้ชิดด้วยความพิศวงงงงวย ไม่ว่าจะเป็ทางที่นำเข้าสู่ใจกลางเมือง ทางเข้าออกสำหรับชาวเมืองผู้มาทำพิธีกรรมทางศาสนาที่โบสถ์ หรือแท่นกราบไหว้ที่ต้องหันไปทางทิศตะวันออก ตลอดจนตลาดใกล้ ๆ โบสถ์ซึ่งจัดเป็นครึ่งคราว ล้วนแล้วแต่ทำให้เกิดความประทับใจทั้งสิ้น

ลักษณะโครงสร้างทางเศรษฐกิจของเมือง

การถือกำเนิดของเมืองในยุคกลางสัมพันธ์โดยตรงกับกลุ่มพ่อค้าอันจัดเป็นชนชั้นกลางของสังคมเป็นกลุ่มที่มีอาชีพอิสระคือทำการค้า ตามความเห็นของปีแรนเขาเชื่อว่าชนชั้นพ่อค้าค่อย ๆ ก่อตัวขึ้นทีละน้อยตรงบริเวณที่เป็นจุดศูนย์กลางของการเกษตร ซึ่งเป็นอาชีพหลักในยุคกลาง อาชีพด้านการค้าได้เกิดขึ้นในเมืองเวนิสก่อน และเป็นพ่อค้าทางเรือกับกรุงคอนสแตนติโนเปิลทางตะวันออก ทำให้เมืองนี้เกิดความมั่งคั่งขึ้นมาก่อน (Pirenne, 1956) ในขณะที่ส่วนอื่นของยุโรปพวกพระยังผูกขาดในเรื่องการสอนหนังสือ แต่ในกรุงเวนิสในพุทธศตวรรษที่ 15 ผู้คนรู้หนังสือกันแพร่หลาย เป็นที่น่าสังเกตว่า การค้ามีความสัมพันธ์โดยตรงกับการรู้หนังสือ ได้ปรากฏหลักฐานก่อนพุทธศตวรรษที่ 15 ว่ามีการกู้ยืมเงินเพื่อค้าขายทางทะเล ระบบเศรษฐกิจซึ่งใช้กันแพร่หลายได้ช่วยให้การค้าเจริญ พ่อค้าชาวเวนิสได้กู้เงินในอัตราดอกเบี้ยสูงเพื่อนำไปซื้อสินค้ามาขาย กลายเป็นต้นกำเนิดของธนาคารในสมัยต่อมา กองเรือสินค้าประกอบด้วยเรือหลายลำบรรทุกสินค้าหลายชนิด และมีเรือติดอาวุธไว้ป้องกันกองเรือสินค้าเหล่านั้น ต่อมาชาวเมืองเยนัวก็ได้ดำเนินรอยตามชาวเวนิส เมืองทั้งสองมีความมั่งคั่งจากการค้าเป็นหลักและมีอิทธิพล ต่อเมืองอื่น อาทิ เมืองปิซา มาร์เซลส์ และบาร์เซโลนา

ส่วนทางตอนเหนือของยุโรปชนชั้นพ่อค้าได้ปรากฏตัวขึ้นอย่างช้า ๆ ราวพุทธศตวรรษที่ 15 จัดเป็นกลุ่มที่หันหลังให้กับการเพาะปลูก โดยจับกลุ่มกันร่อนเร่ไปเรื่อย ๆ มีชีวิตแต่ละวันจากโรงงานของวัดรับจ้างงานเก็บเกี่ยว หรือรับสมัครเป็นทหารรับจ้างยามสงคราม จัดเป็นพวกผจญภัยแบบหลักลอย กลุ่มพวกนี้จะเดินทางไปรับงานที่เขาเห็นว่ามีโอกาส เมื่อถึงคราวเดินทางแสวงบุญ พวกนี้จะสนใจแวะตามท่าเรือ ตลาดและงานประจำปี บางครั้งจะรับจ้างเป็นลูกเรือหรือลูกหาบแบกสัมภาระ จึงเป็นผู้ที่มีประสบ-

การณ์ พบเห็นในสิ่งที่ไม่คาดคิด พวกเขารู้ภาษาต่างประเทศ คุยเก่ง ทราบประเพณีมีความชำนาญและฉลาดรู้จักต่อรองโดยหวังกำไรเล็ก ๆ น้อย ๆ ซึ่งแน่นอนย่อมนำไปสู่กำไรมากภายหลัง

ความร่วมมือของพ่อค้าเพื่อการอยู่รอดร่วมกัน ทำให้การค้าเติบโตขยายตัว พวกช่างฝีมือ (guild) แต่ละอาชีพได้รวมตัวจับกลุ่มกันตั้งสมาคมช่างขึ้นมา ในขณะที่ทางตอนเหนือของเยอรมนีได้มีการตั้งสันนิบาตฮันซีติกขึ้นมาเพื่อทำธุรกิจการค้า พ่อค้าทางตอนเหนือของยุโรปแถบแคว้นแฟลนเดอร์ค้าขายทางเรือและล่องตามแม่น้ำ ส่วนพ่อค้าที่อยู่ลึกเข้าไปภายในต้องเดินทางรอนแรมขายสินค้า เช่น พ่อค้าจากอิตาลีไปไกลถึงปารีส หรือพ่อค้าจากเมืองโคโลญติดต่อค้าขายกับทางแฟลนเดอร์ เป็นต้น การค้าระยะไกลเท่านั้นถึงจะทำกำไร และสินค้าจากแดนไกลเท่านั้นถึงจะทำกำไรได้มา เพราะเป็นของแปลกหายาก จึงคุ้มกับการรอนแรมทางไกล ความลำบากและเสี่ยงภัยอันตรายต่าง ๆ

การเพิ่มความมั่งคั่งจากการค้านำไปสู่การผลิตสินค้าประเภทต่าง ๆ จึงเท่ากับว่าการค้าได้กระตุ้นให้ระบบเศรษฐกิจเจริญไปด้วย อันมีผลส่งโดยตรงทำให้เกิดเมืองขึ้นมาเป็นจำนวนมาก อาชีพพ่อค้าและงานพิเศษอื่น ๆ ที่ไม่ใช่การเพาะปลูกจึงดึงดูดให้ผู้ที่มีความรู้ความชำนาญเข้ามาทำงานทำภายในเมืองอาชีพต่าง ๆ จึงเพิ่มขึ้นตามจำนวนประชากร เช่น ผู้ผลิตขนมปัง ทำเบียร์ พ่อค้าเนื้อสัตว์ ช่างเหล็ก ช่างก่อสร้าง ช่างทอผ้า เป็นต้น ต่อมาการค้ากระตุ้นให้เกิดงานฝีมืออื่น ๆ อันเป็นฐานของอาชีพประเภทอุตสาหกรรมการผลิตต่าง ๆ ทุกภูมิภาคที่มีงานดังกล่าวกระจายอยู่ตามชนบท การค้าจะทำหน้าที่ดึงดูดให้งานเหล่านั้นเข้าไปอยู่ในเมือง และรวมตัวกันอยู่เป็นกระจุกตามทำเลต่าง ๆ แคว้นแฟลนเดอร์เป็นตัวอย่างอันดี เคยเป็นแหล่งทอผ้าและค้าขายจนมีกำไรจากการส่งผ้าไปขายยังที่ต่าง ๆ รวมทั้งที่เกาะอังกฤษด้วย และได้รับเอาศิลปะการทอผ้าขนสัตว์กลับมายังแฟลนเดอร์ด้วย

การเพิ่มประชากรช่วยในการรวมตัวเป็นกระจุกของงานหัตถกรรม คนยากจนหนีเข้าตัวเมืองมาเป็นแรงงานในเมืองตามแหล่งทอผ้า ส่งผลกระทบต่องานฝีมือในชนบทให้สูญหายไป เพราะแข่งขันสู้สินค้าที่ผลิตภายในเมืองไม่ได้ ตัวเมืองเป็นแหล่งรวมวัตถุดิบมากมาย ราคาถูกกว่า และสามารถผลิตด้วยวิธีการที่ดีกว่าเพราะได้รับการปรับปรุงวิธีการผลิต มีกระบวนการปั่นด้าย ย้อมสี เน้นความสวยงามและนุ่มเนื้อ เสื้อผ้าที่ผลิตจากแคว้นแฟลนเดอร์จึงเป็นสิ่งที่จ้องซื้อหากัน เมืองอันเป็นศูนย์กลางการผลิตคือ ดูอาย (Douai) เกนต์ (Ghent) และอึเปรอ (Ypres) หัตถกรรมทอผ้าเป็นสินค้าพื้นฐานของยุโรปยุคกลาง การถลุงเหล็กยังไม่ได้ให้ความสำคัญเท่าการทอผ้า (Pirenne, 1956) แต่การผลิตทองเหลืองกลับได้รับความนิยมโดยเฉพาะจากเมืองดินองต์ (Dinant)

ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองและชนบทในเชิงเศรษฐกิจเห็นได้อย่างชัดเจน ได้มีการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างชาวเมืองและชาวชนบท ซึ่งเน้นการแบ่งแยกแรงงานกันอย่างเด็ดขาด ฝ่ายที่ได้เปรียบคือชาวเมืองจึงพยายามผูกขาดอาชีพต่าง ๆ ไว้ในเมืองมิให้อาชีพเหล่านั้นออกไปสู่เขตชนบท มีการกำหนดทั้งปริมาณและคุณภาพของสินค้าที่ผลิตอย่างรัดกุม อาชีพหลักของชนชั้นกลางคือการค้าและหัตถกรรมชนชั้นกลางประสบปัญหาหนักตั้งแต่แรกที่อพยพเข้าเมือง คือไม่มีพิธีต้อนรับ แต่การปรากฏตัวก็เป็นที่วิตกของชาวเมืองเดิม ในลักษณะที่ไม่เป็นที่ต้องการ ครั้งแรกต้องเข้ากันได้กับเจ้าของที่ดินซึ่งไม่เป็น

บิชอป (พระทางศาสนาคริสต์) ก็เป็นวัด หรือขุนนาง พวกมาใหม่ต้องการที่พักอาศัยก็จะสร้างอาคารขึ้นมา ซึ่งขัดกับประเพณีเดิม จึงเกิดปัญหาความขัดแย้ง

ในขณะเดียวกัน ปัญหาแรงงานใหม่ที่อพยพเข้ามาในเมืองยังมีฐานะแตกต่างจากพ่อค้า เพราะเป็นผู้อพยพมาจากชนบท มีฐานะเป็นบ่าวไพร่ (serf) ติดที่ดิน ไม่ใช่อิสระชนอย่างชาวเมือง พวกนี้จึงไม่มีสิทธิ์เหมือนพ่อค้าในเรื่องฐานะของชาวเมือง ดังนั้นกลุ่มช่างฝีมือจึงมีฐานะเป็นข้าทาสตามที่กำเนิดมา แม้ว่าจะเข้ามาอยู่ในเมืองแล้วก็จริงคือหมดสภาพขวานา แต่ยังเป็นข้าทาสอยู่ จึงเป็นหน้าที่ของขุนนางต้องเที่ยวตามหาข้าทาสจากสังกัดที่หนีมากลับไปสู่ชนบทใหม่ ทั้งนี้ไม่เป็นที่พอใจของกลุ่มพ่อค้าซึ่งต้องการแรงงานมากขึ้นเรื่อย ๆ

ในแง่การใช้ที่ดิน เริ่มจากครอบครัว สถานประกอบการของพ่อค้าคือครอบครัวพ่อค้า บ้านพ่อค้าจะใช้ไปในลักษณะเอนกประสงค์ปะปนกันไป เป็นทั้งที่พักอาศัย เป็นทั้งแหล่งผลิตแหล่งค้าขาย และแหล่งทำพิธีสวดมนต์ หรือแหล่งพักผ่อนไปพร้อม ๆ กัน ความต้องการร้านรวงมีมากขึ้นเมื่อกิจการขยายตัว เช่น โรงทอผ้า โรงสี โรงทำแก้ว หรือโรงตีเหล็ก โรงงานเหล่านี้กระจายอยู่ตามบ้านเจ้าของ และบางครั้งปะปนกับงานหัตถกรรมอื่น ๆ ตัวบ้านจึงไม่มีความเป็นส่วนตัว ไม่มีห้องน้ำ แต่ก็มีห้องน้ำของเทศบาลไว้ในชุมชน ตลอดจนมีอาคารสาธารณะไว้ทำหน้าที่ต่าง ๆ กัน เช่น โรงหุงต้มรวม โรงทำขนมปัง โรงพยาบาล เป็นต้น การใช้ที่ดินจึงขึ้นอยู่กับขนาดและความหลากหลายของเศรษฐกิจภายในเมืองเอง (Mumford, 1961)

ลักษณะโครงสร้างทางสังคม

สังคมเมืองในยุคกลางเป็นสังคมที่ซับซ้อนสมัยหนึ่งของประวัติศาสตร์มนุษยชาติ เนื่องจากเป็นสังคมที่หลากหลายประกอบด้วยชนชั้น 3 กลุ่มด้วยกัน คือ สังคมชั้นสูงได้แก่กลุ่มกษัตริย์ ขุนนาง พระระดับต่าง ๆ อัศวินและกองทหารต่าง ๆ กลุ่มถัดมาคือชนชั้นกลางคือกลุ่มพ่อค้า ช่างฝีมือ สมาชิกสันนิบาตอันซิดิก และกลุ่มแรงงานต่าง ๆ จัดเป็นกลุ่มที่มีจำนวนมากที่สุดในเมือง ร่ำรวยที่สุด และกลุ่มที่ 3 คือกลุ่มชาวนาอันเป็นชาวชนบท เป็นพวกที่ติดที่ดิน ยังเป็นข้าทาสของบรรดาขุนนาง เจ้านาย หรือวัดแห่งคริสต์ศาสนาอยู่เป็นจำนวนมาก สังคมเมืองจึงเต็มไปด้วยความหลากหลายทางด้านฐานะทางสังคม ตั้งแต่กษัตริย์ ขุนนาง อัศวิน ทหาร พระ หมอสอนศาสนา พ่อค้า ทนาย นายธนาคาร หมอรักษาโรค และผ้าตัด นักกฎหมาย ชาวต่างชาติ ประชาชนอิสระทั่วไป และคนงานที่อยู่ตามสถานประกอบการ

ไม่มีอะไรที่เป็นสัญลักษณ์ของยุคกลางดีไปกว่าปราสาท ตั้งแต่เกาะไอร์แลนด์ทางตะวันตกไปจดปาเลสไตน์ทางตะวันออก ปราสาทนั้นทำให้นึกถึงสังคมแบบหนึ่งซึ่งมีอำนาจสอดคล้องกับความแข็งแกร่งทางกายภาพของสิ่งก่อสร้างเหล่านั้น เป็นศูนย์กลาง เป็นนิวเคลียสของเมืองในยุคนั้น เป็นที่อาศัยของกษัตริย์หรือขุนนางที่สร้างมันขึ้นมาเป็นจุดป้องกันตนเองในระยะแรก ๆ ปราสาทเหล่านี้มีวิถีชีวิตเป็นแบบค้ำดินาเดิม (manorial castle) ซึ่งสืบเนื่องมาจากยุคมิคและตอนต้นสมัยกลาง สมัยค้ำดินาเป็นที่อยู่อาศัยของขุนนาง นักรบ ตลอดจนบริวารครอบครัวและคนรับใช้ เนื่องจากขุนนางเป็นชนชั้น

สูงสุดของสังคม มีกองทหารม้าหุ้มเกราะอันทรงพลังคอยรักษา ทหารเหล่านี้ได้รับการฝึกฝนอบรม ตั้งแต่เยาว์วัย ฝึกหัดทดลองสู้รบยุทธบนหลังม้าเพื่อความคล่องแคล่วด้านการทหาร (Weber, 1962)

กลุ่มชนชั้นสูงประสานกันด้วยสายใยแห่งความสัมพันธ์ระดับบุคคลระหว่างกษัตริย์ เจ้านาย ผู้สูงศักดิ์ และกลุ่มพระ สาระสำคัญของความสัมพันธ์เริ่มด้วยกษัตริย์หรือขุนนางมอบที่ดิน (fief) ให้ขุนนางหรือเสรีชนเป็นการตอบแทนที่รับใช้ด้านการทหารหรืออย่างอื่นเป็นการตอบแทน เรียกว่าระบบศักดินา คำสาบานของข้าราชการบริวาร (vassals) ที่มีต่อขุนนางว่าจะจงรักภักดีและซื่อสัตย์รับใช้ตลอดชีวิตถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ต้องรักษาทั้งสองฝ่าย ต่อมาอำนาจกษัตริย์เริ่มแข็งแกร่งขึ้น พร้อมกับกับการถือกำเนิดของเมือง เมืองได้กลายเป็นตัวแทนของปราสาทในฐานะที่เป็นศูนย์กลางวิถีชีวิตฝรั่งในสมัยกลาง บิชอปจะสร้างมหาวิหารไว้เป็นศูนย์กลางการบริหารศาสนาคริสต์ใกล้ ๆ กับปราสาทของกษัตริย์หรือขุนนาง เพื่อจุดป้องกันตนเอง กลายเป็นจุดดึงดูดประชากรให้เข้ามาอาศัยอยู่รอบ ๆ จนเติบโตกลายเป็นเมือง

ความมั่นคงทางสังคมและการเมืองกระตุ้นให้เกิดการค้า พ่อค้าที่มั่งคั่งต่างเปิดร้านรวงและคลังสินค้าในเมือง ความต้องการสินค้าทำให้แหล่งตั้งถิ่นฐานเก่ามีชีวิตชีวาขึ้น และเกิดแหล่งตั้งถิ่นฐานใหม่ก็มีโอกาสที่จะมีงานทำได้ดึงดูดให้ชาวนาเข้าเมืองมาประกอบอาชีพใหม่อย่างอิสระมีมากขึ้น ในที่สุดจึงเกิดชนชั้นกลางขึ้นมาคือกลุ่มพ่อค้า กิจกรรมของชนชั้นกลางคือการค้าและหัตถกรรม ซึ่งต้องอาศัยที่ดินและแรงงานเป็นจุดเริ่มต้น จึงต้องมีความสัมพันธ์กับชนชั้นสูง ซึ่งเป็นเจ้าของที่ดินและแรงงานจากพวก serf บ่อยครั้งมีปัญหาความขัดแย้งกันในเรื่องดังกล่าว พ่อค้ามักจะแต่งงานกับหญิงสาวที่เป็นพวก serf นอกจากจะเป็นมหาเศรษฐีจึงจะแต่งงานกับลูกขุนนางหรืออัศวิน ซึ่งต้องจ่ายเงินสินสอดอย่างมาก ถ้าแต่งงานกับ serf บุตรที่เกิดมาก็เป็น serf เพราะว่ายึดเอาฐานะทางกฎหมายของแม่เป็นหลัก การแต่งงานหมายถึงการนำ serf เข้าบ้านพ่อค้า จึงกลายเป็นปัญหาสังคมของยุคกลาง

ในขณะที่พ่อค้าเกิดความมั่งคั่งขึ้นและเพิ่มจำนวนมากขึ้นก็แสวงหาอำนาจ ผิดกับเจ้าขุนมูลนายที่มีจำนวนน้อยลง และหลีกเลี่ยงให้กับความเปลี่ยนแปลง อัศวินหรือขุนนางที่อาศัยอยู่ในเมืองไม่มีเหตุผลที่จะอยู่ที่นั่นอีกต่อไป เพราะว่าความสำคัญของเมืองป้อมหมดไป การป้องกันที่ไร้ความหมาย จึงย้ายออกไปอยู่ชนบทหรือออกจากเมืองไป ตรงกันข้ามกับฐานะของพวกพระมิได้รับความกระทบกระเทือนเมื่อชนชั้นกลางอพยพเข้าเมือง จะมีปัญหาก็คือเรื่องการเข้าครอบครองที่ดินของโบสถ์ วัด หรือบริเวณที่อยู่ในอำนาจของศาสนาคริสต์ จึงต้องมีการประนีประนอมกับพวกพ่อค้า อาทิ มีการเก็บภาษี มีการเก็บดอกเบี้ย ตลอดจนค่าเช่า ทำให้เศรษฐกิจของศาสนาดีขึ้น พ่อค้าเองก็หันมานับถือศาสนาและปฏิบัติตามกฎข้อห้ามต่างๆ มากขึ้น พวกพ่อค้ายอมรับในเรื่องเอกสิทธิ์และอำนาจของเจ้านาย ขุนนางและพระ เพื่อหวังรับผลตอบแทนบางอย่าง คือขอให้มิชีวิตอย่างสงบสุขและสามารถทำการค้าขายได้ ต่อมาก็มีความต้องการมากขึ้นเรื่อย ๆ เช่น ความมีเสรีภาพส่วนตัว ย้ายที่อยู่อาศัยได้ตามต้องการ อย่าลงโทษหลายสถาน ออกกฎระเบียบประกันความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สิน ยกเลิกข้อห้ามต่างๆ ที่ขัดต่อการค้า และหัตถกรรม ตลอดจนให้มีสิทธิ์เป็นเจ้าของที่ดิน นาน ๆ ไปต้องการมีอิทธิพลทางการเมืองและมีสิทธิ์

ปกครองตนเอง กลุ่มพ่อค้าเป็นพวกที่เข้มแข็ง ร่ำรวยที่สุด และเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลในเมือง จึงเรียกร้องเรื่องต่าง ๆ จากชนชั้นสูงอยู่เสมอ

เนื่องจากทางเศรษฐกิจไม่สนับสนุนการค้า จึงไม่สนองความเรียกร้องต้องการของกลุ่มพ่อค้าในระยะแรก เมืองจึงมีปัญหาจากประชากรสองกลุ่มนี้ การจัดระเบียบพื้นที่ทางศาสนาเต็มไปด้วยประเพณีรื้อถอนต่าง ๆ ยากที่จะเปลี่ยนแปลงท่ามกลางการเพิ่มประชากร และการขยายตัวทางการค้า พวกพระขุนนางเจ้านายมีอภิสิทธิ์และอำนาจในการดำรงชีพเพื่อกลุ่มตนเอง ไม่สนใจผู้คนที่อยู่ตามชนบทในความดูแลของตน เช่นเดียวกับกลุ่มพ่อค้าจะไปมาหรืออาศัยในแหล่งที่ต้องการไม่ได้ หรือมอบหมายให้บุตรธิดาอยู่ภายใต้ความคุ้มครองของขุนนางก็ทำไม่ได้ จึงพากันเรียกร้องร่างระเบียบบังคับตนเอง เพื่อประกันความปลอดภัย ไม่เป็นอุปสรรคต่อการค้าและงานฝีมือ ทั้งหมดมีพ่อค้าเป็นผู้ริเริ่ม เพราะว่ามีความกระตือรือร้น และมีอิทธิพลต่อชาวเมือง (Mumford, 1962)

ในสายตาของพวกพระ ชีวิตพวกพ่อค้าดำเนินไปแบบห่างไกลพระเจ้าเป็นเจ้า เป็นพวกที่หวังกำไร มีนิสัยโลภ การคาดหวังกำไรเป็นการทำบาป โบสถ์จึงมองว่าพ่อค้าไม่น่าคบ อาจทำให้ศาสนาหมวมองการที่พวกพระมีทัศนคติเช่นนี้ต่อพ่อค้า ในแง่หนึ่งก็คือห้ามมิให้คนกอบโกย ป้องกันคนจนจากคนรวย ป้องกันลูกหนีจากเจ้าหนี้ ภาระหนี้สินจึงไม่เป็นปัญหาสังคมในยุคนี้

ในแถบแฟลนเดอร์ เกิดสถาบันเทศบาลขึ้นมา เนื่องจากทนการปกครองดูแลของกลุ่มศาสนาไม่ไหว พ่อค้าที่มั่งคั่งได้ลุกฮือขึ้นต่อต้านโดยตั้งคอมมูนขึ้นมาเพื่อปกครองตนเอง ประกันความปลอดภัยของกลุ่มตน ชาวเมืองร่วมสาบานปกป้องรักษาเมืองร่วมกัน และกลายเป็นกลุ่มที่รวมตัวกันถูกต้องตามกฎหมายเป็นที่ยอมรับของขุนนางและพระ จากการให้กฎบัตร (Charter) แก่เมืองเซนต์ โอเมอร์ ในปี พ.ศ. 1670 ในแคว้นแฟลนเดอร์ เมืองได้รับการยอมรับว่าเป็นเขตกฎหมายที่เด่นชัด ชาวเมืองทุกคนได้รับความคุ้มครอง มีศาลปกครองจึงเป็นชุมชนปกครองตนเอง ต่อมาเมืองสำคัญอื่นๆ ก็ได้รับกฎบัตรเช่นเดียวกัน พระราชบัญญัติของกษัตริย์ประทับความถูกต้องของตราตั้งเมือง หรือใบจดทะเบียนเมืองในนามของพระองค์ จึงเป็นการเริ่มต้นของระบบราชการไปพร้อม ๆ กับการตั้งเมืองในแง่ปกครอง (Weber, 1962)

ความมั่งคั่งของเมืองได้ช่วยให้เมืองมีความสำคัญขึ้นโดยเฉพาะทางด้านวัฒนธรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะการศึกษา ศิลปะการตกแต่งอาคาร สถาปัตยกรรมและอื่นๆ จากกิจกรรมพื้นฐานของเมืองคือ การป้องกันด้านการทหาร การบริหารจากศาสนจักรและการค้าวานิช เมืองได้กลายเป็นศูนย์กลางของการศึกษาที่รู้จักกันในนามต่อมาว่า มหาวิทยาลัย เมืองเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ระดับสูง ก่อนจะเกิดมหาวิทยาลัยในยุโรปตอนปลายพุทธศตวรรษที่ 17 นั้น การศึกษาอยู่ในมือพวกพระและโรงเรียนสังกัดวิหารหรือวัดระดับต่างๆ หลักสูตรได้ยึดเอาศิลปศาสตร์ทั้งเจ็ดเป็นแนว ส่วนปัจจัยที่ทำให้เกิดมหาวิทยาลัยในยุคกลางคือการเกิดเมืองเป็นจำนวนมาก เปิดรับการเรียนรู้โดยอาศัยการค้าเป็นสื่อจากโบสถ์ทางตะวันออก ได้รับอิทธิพลจากพวกที่นับถืออิสลามซึ่งรับมาจากโบสถ์ทางตะวันออก การแปลผลงานของนักปรัชญากรีกเป็นภาษาละตินก่อให้เกิดการข้องเกี่ยวกับปัญหา กลุ่มครูที่อยู่ตามเมืองโบสถ์ได้รวมตัวกันเป็นสมาคม เรียกว่า ยูนิเวอร์ซิตีส์ ใครจ่ายเงินจะสอนให้ฟัง และให้ปริญญา อันเป็นที่

ยอมรับกันทั่วยุโรป มีการออกใบอนุญาตให้ผู้สอน จากการปฏิบัติดังกล่าวนำไปสู่การตั้งมหาวิทยาลัยที่เมืองโบโลญา ปารีส ออกซ์ฟอร์ด และที่อื่น ๆ ต่อมา (Harpur, 1995)

สมัยแรกมหาวิทยาลัยมีโครงสร้างน้อยมาก ไม่มีผู้อำนวยการ กรรมการหรืออาคารมหาวิทยาลัยกฎระเบียบจะแตกต่างกันไป นักเรียนอายุตั้งแต่ 12 ปีขึ้นไป มาอยู่ด้วยกันในที่พักของคอมมูนอันเป็นต้นกำเนิดของคอลเลจที่ปารีส ออกซ์ฟอร์ด เมื่อเวลาผ่านไปเกิดความชำนาญพิเศษ เช่น วิชากฎหมายที่โบโลญา เทววิทยาที่ปารีส ต่อมาครูอาจารย์หนีจากออกซ์ฟอร์ดไปอยู่เคมบริดจ์และจากโบโลญาไปอยู่ที่ปาตัว จึงเกิดมหาวิทยาลัยดังกล่าวขึ้น บางแห่งกลุ่มพระและผู้มีอำนาจได้ตั้งมหาวิทยาลัยขึ้นเพื่อผลประโยชน์ของตัวเอง เช่น โป๊ปเกรกอรี สร้างมหาวิทยาลัยดูลุส ในปี พ.ศ. 1772 เพื่อประดับประคองความเชื่อแบบออร์ทอดอกซ์ จักรพรรดิเฟรเดอริกที่ 2 สร้างมหาวิทยาลัยเนเปิลในปี พ.ศ. 1767 เพื่อตอบโต้การยกย่องโป๊ปที่โบโลญา เป็นต้น ในที่สุดเมืองในสมัยกลางได้กลายเป็นปรากฏการณ์แห่งความรู้ของสังคมเมือง

ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 14-18 วัดเป็นจำนวนมากแห่งได้ถูกสร้างขึ้นในยุโรป เพื่อเป็นการยกย่องพระเจ้า พระทำพิธีสวดเป็นระยะ พร้อมกับการหาความรู้และฝึกฝนด้านศิลปะ โดยเปลี่ยนความวิเวกวังเวงให้เป็นสวนอีเดนย่อม ๆ พระนำการคัดลอกคัมภีร์ไบเบิลตกแต่งด้วยสีลั่นงดงาม พร้อมทั้งฝึกฝนคนให้เป็นครู พระ ทูตและแม่แต่คนทั่วไปที่สนใจศิลปะด้านศาสนา การก่อสร้างวิหารด้วยศิลปะแบบกอธิกอันสูงตระหง่านไม่แพ้ตัวปราสาทและตกแต่งด้วยลวดลาย ประดับประดาด้วยกระจกสี จนทำให้ผู้พบเห็นหลงลืมตนไปชั่วขณะหนึ่ง เพราะความตระการตาและความศักดิ์สิทธิ์ของแท่นบูชา ตลอดจนการตกแต่งภายในโบสถ์ทำให้ประชากรเมืองในสมัยกลางมีวัฒนธรรมทางด้านศาสนาอย่างเคร่งครัด เช่นเดียวกับอาคารศาลากลาง ศูนย์ประชาคมที่อยู่ใกล้ ๆ กันก็ได้รับการตกแต่งอย่างสวยงามนอกเหนือจากการใช้อาคารไปในทางวัฒนธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นครั้งคราว เช่น งานเฉลิมฉลองต่าง ๆ พิธีกรรม การแสดงผลงานของพวกช่างมือต่าง ๆ เช่น ช่างทำแก้ว ทำกระจกสี ทำอาวุธ เครื่องมือเครื่องใช้ และเครื่องประดับต่าง ๆ เช่น ช่างทอง ช่างเงิน เลื้อยคลุมและของใช้ในพิธีกรรมศาสนาต่าง ๆ

ถึงแม้ว่ายุคกลางจะมีความสงบทางด้านการเมืองเป็นเวลานานก็จริง แต่ในขณะเดียวกันก็เต็มไปด้วยการรบราฆ่าฟันและสงครามคู่แ่ง ความบาดหมางระหว่างขุนนางท้องถิ่น เจ้านาย และเจ้าเมืองจัดเป็นเรื่องธรรมดา แต่ยังมีสงครามที่ยิ่งใหญ่ในประวัติศาสตร์คือสงครามครูเสด เมื่อกลุ่มคริสเตียนจากยุโรปถูกแผดเผาด้วยแรงศรัทธาทางศาสนาออกไปรบกับพวกที่นับถือศาสนาอิสลามทางตะวันออกกลาง เพื่อแย่งชิงดินแดนอันศักดิ์สิทธิ์ สงครามครูเสดครั้งใหญ่มี 4 ครั้งและย่อย ๆ อีกมากมาย ครั้งแรกปี พ.ศ. 1642 และครั้งสุดท้ายปี พ.ศ. 1815 และก่อนสิ้นยุคกลางยังมีสงครามร้อยปีระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศส (Roberts, 1993) และมีผลกระทบโดยตรงต่อความเจริญรุ่งเรืองของสังคมเมือง

กลุ่มชนชั้นต่ำ ประกอบด้วยพวก serf ทาสและบริวารของขุนนาง เจ้านาย ตลอดจนชาวนาที่อาศัยอยู่นอกกำแพงเมืองในชนบท แต่ก็มีความสัมพันธ์กับชาวเมืองโดยตรง คือการพึ่งพาซึ่งกันและกัน

เมืองต้องอาศัยชนบทรอบ ๆ เป็นแหล่งอาหาร และคนชนบทต้องอาศัยตลาดในเมืองจึงเกิดความสัมพันธ์กันในเมืองทฤษฎี แม้ว่าจะอยู่กันคนละสังคมก็ตาม ในยุคกลางความมั่งคั่งเกิดขึ้นเร็วกว่าการเพิ่มประชากร เพราะเหตุว่าได้มีการพัฒนาแหล่งอาหารคือการเกษตรได้พัฒนาโดยการขยายพื้นที่เพาะปลูก เปลี่ยนที่ลุ่มและเป็นที่เพาะปลูก มีการระบายน้ำออกจากที่ลุ่มซึ่งทางตอนเหนือของยุโรป ประกอบกับมีการตัดไม้ทำลายป่าเพื่อขยายเขตเพาะปลูก การเกิดเมืองในยุคกลางจึงสัมพันธ์กับการยึดที่ดินคืนจากที่ลุ่มและและการตัดไม้ทำลายป่าเพื่อเปลี่ยนเป็นไร่นา แรงงานที่นำมาใช้ในการนี้คือพวก serf นอกจากจะใช้แรงงานทาสแล้วยังใช้แรงงานจ้างอีกด้วย คนรับใช้ตามบ้านพ่อค้าหรือเศรษฐีจะถูกเกณฑ์ไปเป็นแรงงานจ้าง พันธะการรับใช้ก็ค่อย ๆ กลายเป็นระบบเศรษฐกิจใช้เงิน และขยายวงกว้างออกไป แต่ปรากฏว่าในขณะที่มีการเพิ่มผลผลิต ชาวนากลับยากจนลง เพราะเจ้าของที่ดินและขุนนางกอบโกยเอากำไรไปหมด พืชที่เคยเพาะปลูกเพื่อยังชีพก็ค่อย ๆ ออกสู่ตลาดภายในตัวเมือง ชาวนาเองตกอยู่ในสภาพแร้นแค้น วิถีชีวิตชาวนาไม่เปลี่ยนแปลงยังผูกพันอยู่กับที่อาศัยของขุนนาง ซึ่งมักประกอบด้วยหมู่บ้านที่ปลูกพืช พื้นที่ป่า และที่ชุมชนฤดูกาลเป็นตัวกำหนดชีวิตชีวา จุดมุ่งหมายคือผลิตอาหารให้พอกินเพื่อยังชีพ ต่อมาได้มีการพัฒนาทางเครื่องมือเกษตร คือ โด ไร่วัวลาก ชาวนายังไม่ได้รับอิสรภาพจนกว่าจะเข้าไปอยู่ในเมืองได้น้อยน้อย 1 ปีกับ 1 วัน หรือการขยายอิทธิพลของเมืองไปสู่สถาบันชนบท คือ แบบ manorial และวิถีชีวิตในชนบทให้หมดไปโดยมีความตระหนักในเรื่องเสรีภาพมากขึ้น

บทเรียนอันพึงได้จากการศึกษาเมืองสมัยกลาง

ระดับความเป็นเมืองของประเทศไทยเราก่อนสิ้นศตวรรษที่ 20 สูงกว่าความเป็นเมืองของยุโรปในยุคกลางเพียง 5-10 เปอร์เซ็นต์ แต่วิถีชีวิตแบบเมืองของเราคึกคักหรือมีวิถีชีวิตชีวาแบบเขาไม่ได้ คือเมืองเรามีระบบโครงสร้างทางเศรษฐกิจคล้ายกันหมด ในขณะที่เมืองยุโรปสมัยกลางมีระบบเศรษฐกิจที่หลากหลายกว่ากัน ขนาดเมืองส่วนใหญ่ก็มีขนาดเล็กคล้ายกัน เพราะการอพยพเข้าสู่ตัวเมืองทำได้ไม่ถ่วงนัก เมืองที่มีขนาดใหญ่ที่สุดก็ไม่ถึงกับเป็นแบบเอกราชเหมือนกรุงเทพฯ เรา เพราะเหตุว่าเมืองเขาค่อย ๆ เติบโตโดยใช้เวลาวិวัฒนาการอันยาวนาน แต่เมืองของเราเติบโตเอาในระยะเวลาอันสั้นภายในเวลาไม่กี่สิบปี เนื่องจากเมืองเขาสวนมากมีขนาดเล็ก ปัญหาการว่างงาน การจราจรหรือการจัดหาสาธารณูปโภคก็ไม่ใช่ปัญหาเหมือนเมืองสมัยใหม่ของเรา ที่น่าแปลกคือเมืองในยุคกลางมีการวางแผนพัฒนาแล้ว ในขณะที่เมืองของเราไม่มีการวางแผนพัฒนาที่สมบูรณ์เลย เพราะฉะนั้นในแง่โครงสร้างทางกายภาพเมืองเราจึงขาดความสะดวก ขาดความสวยงามทางสุนทรียภาพ และยังเป็นเมืองที่เต็มไปด้วยปัญหาสิ่งแวดล้อม ชีวิตชาวเมืองฝรั่งเศสเต็มไปด้วยเสรีภาพและอากาศก็บริสุทธิ์ ทำให้คนมีอิสรภาพได้

ในด้านเศรษฐกิจ รูปแบบของเมืองมีการใช้ที่ดินแบบผสมผสานคล้ายกัน ผิดกันแต่ขนาดคือเมืองเราขนาดใหญ่กว่าจึงเต็มไปด้วยปัญหา ในขณะที่เมืองเขามีรัศมีเพียงครึ่งไมล์ ปัญหาที่ย่อมลดน้อยลง ปัญหาที่เหมือนกันคือความยากจนและจำนวนประชากรที่ร่ำรวยและยากจนมีต่างกันมากเหลือเกิน ก็คงจะคล้ายกับสภาพของเมืองเราในปัจจุบัน อย่างไรก็ดี เมืองฝรั่งเศสยังมีชนชั้นกลางเป็นส่วนใหญ่ ส่วน

เมืองของเราไม่มีชนชั้นกลาง มีแต่คนรวยกับคนจน ในขณะที่เมืองฝรั่งพ่อค้าหรือผู้ร่ำรวยใหม่มีอิทธิพลครองเมือง

ในด้านสังคมและการปกครอง ฝรั่งสมัยกลางเอาใจใส่ในเรื่องบทบาทหน้าที่ของชาวเมือง (civic mind) สนใจในการปกครองตนเอง หวงแหนเสรีภาพ อีสรภาพอย่างยิ่ง แต่ชาวเมืองของไทยเราไม่ค่อยได้ตระหนักในเรื่องนี้ คิดว่าอยู่ในเมืองหรือชนบทก็เจอสภาพเดียวกัน เพราะฉะนั้นเราไม่ค่อยได้ตระหนักในเรื่องความเป็นเมืองหรือชาวเมืองกันเท่าใดนัก ถ้าสังเกตจากความรู้สึกเป็นชุมชนเป็นละแวกแล้ว เราจะขาดสิ่งนี้ทีเดียว การอาศัยอยู่ในเขตเมืองอย่างหลวมๆ โดยไม่ตระหนักในเรื่องบทบาท หน้าที่หรือสิทธิของชาวเมืองจึงเป็นปัญหาอย่างยิ่งในการพัฒนาวางแผนเมืองเราให้เจริญ สะอาด ปลอดภัย และน่าอยู่อย่างเมืองฝรั่งในสมัยกลาง

หนังสืออ้างอิง

- Carter, Harold. *An Introduction to Urban Historical Geography*. London : Edward Arnold, 1983.
- Dickinson, Robert E., "The Growth of the Historic City," in *Readings in Urban Geography*, edited by Harold M. Mayer and Clyde F. Kohn. Chicago : University of Chicago Press, 1959. pp. 69-83.
- Harpur, James. *Revelations of the Medieval World*. New York : Herry Holt and Co., 1995.
- Mumford, Lewis. *The City in History. Its Origins, its Transformation, and its Prospects*. New York : Harbinger Book, 1961.
- Pirenne, Henri. *Medieval Cities*. New York : Doubleday Anchor, 1956.
- Roberts, J.M. *History of the World*. New York : Oxford University Press, 1993.
- Weber, Max. *The City*. New York : Collier Books, 1962.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย